

ԱՐԺԵՔԱՎՈՐ ՆՎԵՐ ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԵԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՂԱՐԱՆԻՆ

Ռումինահայ թեմական խորհուրդը, թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Վաղգեն եպիսկոպոս Պալճյանի նախաձեռնությամբ, Սուլեյմանի Միության հետ բարեկամական կապերի Ռումինական ընկերության (ԱՌՆՍՍ-ի) միջոցով, Հայկական ՍՍՌ Պետական մատենադարանին նվեր է ուղարկել մեծ արժեք ներկայացնող 42 հայերեն ձեռագրեր:

Ռումինահայ թեմական խորհրդի նվեր ուղարկած այդ ձեռագրերը, դարերի ընթացքում, պահպանվել են Սուլավայի, Բոտոշանի, Ռումանի, Ֆոկշանի, Բուխարեստի և այլ քաղաքների հայկական եկեղեցիներում: 1927 թվականին, երբ Բուխարեստում բացվել է ռումինահայ կեդրոնական մատենադարանը, ռումինահայ ձեռագրերի մեծ մասը կենտրոնացվել է այնտեղ: Հետագայում, երբ նշված հիմնարկության փոխարեն հիմնվել է Բուխարեստի «Հայ մշակույթի տուն» և ստեղծվել հատուկ ձեռագրական բաժին, ձեռագրերի թիվը մեծացել է և հասել 150-ի: Ահա այդ ձեռագրերի ժողովածուից են վերջերս Նրևանի Պետական մատենադարանի նվեր ստացած վերև հիշված 42 ձեռագրերը:

Դարերի ընթացքում բազմաթիվ հայերեն ձեռագրեր են գրվել Ռումինիայում, բայց նրանց մեծ մասը ժամանակի ընթացքում մատնվել է կորստյան: Միջնադարյան տաղերգու Մինաս Թոխատեցին իր «Ողբի քի վերայ Օլալաց» երկի հայերուն» մեծարժեք բանաստեղծության մեջ հաղորդում է 1551 թվականին Ռումինիայի Բուկովինա և Մուլդավա շրջանների յոթը հայաշատ քաղաքներում մեծ թվով հայերեն ձեռագրերի ոչնչացման մասին: Հայերեն ձեռագրեր են ոչնչացվել հետագա թվականներին ևս:

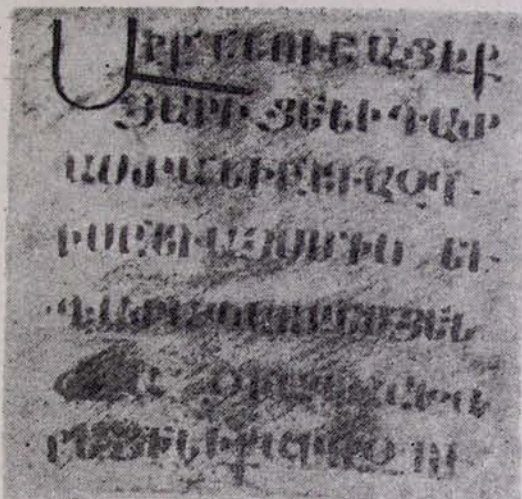
Նվ ահա դարերի արյան ու մոխիրների միջով հասած ու ցարդ ռումինահայ սերունդների կողմից գուրգուրանքով պահպանվող հայերեն ձեռագրերի հավաքածուի ընտիր մասն է, որ օրերս ռումինահայ թեմական խորհրդի նվիրատվությամբ մոծվեց Նրևանի Պետական մատենադարանի հայերեն ձեռագրերի հարուստ գանձարանը:

Ստորև գետնդում ենք Ռումինիայից ստացված հայերեն ձեռագրերի ամբողջական ցանկը և տալիս այդ ձեռագրերի համառոտ նկարագիրը, փակագծերում գետնդելով Նրևանի Պետական մատենադարանի հայկական ձեռագրերի ֆոնդում վերոհիշյալ ձեռագրերի ստացած նոր համարները:

1. (№ 9484) Ճաշոց գիրք.— Ընդօրինակվել է 1313 թվականին Երուսաղեմում Կարապետ երեցի կողմից: Ձեռագրի հիշատակարանում հիշվում է Կիլիկյան Հայաստանի թագավոր Օշինը: Ձեռագիրը ավելի ուշ ստացել է Ասլեր տիկինը: Մի ժամանակ ասպատակողների ձեռքը գերի ընկնելուց և հետո էլ գերությունից ազատվելուց հետո, 1687 թվականին սույն ձեռագիրը տեղափոխվել է Ռումինիայի Տրանսիլվանիա շրջանի Ճուրճով (Գեորգեն) քաղաքը, որտեղ էլ նույն թվականին վերամշակվել է Ստեփանոս դպիր Կամենեցացու կողմից, որից հետո ձեռագիրը մինչև Բուխարեստի մատենադարանը փոխադրվելը երկար ժամանակ պահպանվել է Սուլավայի հայկական եկեղեցիներից մեկում:

2. (№ 9485) Ճաշոց գիրք.— Ընդօրինակվել է 1459—1460 թվականներին Աքքերմանում (ներկայումս Բելգորոդ-Դնեստրովսկի, Ուկրաինական ՍՍՌ) Նիկողայոս եպիսկոպոսի կողմից: Ձեռագրի պատվիրատուն է Կյուրեղը, որը նվիրել է Ռումինիայի շրջաններից Մուլդավայի Յաշ քաղաքի հայոց Ս. Աստվածածին եկեղեցուն: Այս ձեռագիրը ևս Կաֆայում 1351 թվականին գրված ու 1451 թվականին դարձյալ վերահիշյալ քաղաքի նույն եկեղեցուն նվիրված ու այժմ Բուխարեստում պահվող Ավետարանի հետ կարևոր փաստ կարող է ձևախել Յաշի Ս. Աստվածածին եկեղեցու ունեցած հին անցյալը ապացուցելու տեսակետից: Հիշատակարանում գրիլը հիշում է նաև իր մի շարք օգնականներին, որոնք թուղթն են կոկել, տողն են քաշել, ծաղկելուն, այսինքն նկարելուն են ընկերակցել և այլն: Ձեռագիրը սակայն, հակառակ գրչի և նվիրատուի փափագին, երկար ժամանակ չի մնացել Յաշում: 1618 թվականին հիշվում է մի Տեք Աստվածատուր, որը Սուլավայում ձեռագրի վերջի թերի մնացած մասն է լրացնում: Իսկ արանից հետո ավելի քան 300 տարի Սուլավայում պահվելուց հետո փոխադրվել է Բուխարեստի հայկական մատենադարանը: Հիշատակարանում հիշվում է Մուլդավայի Մեծն Շոտֆան իշխանը (1457—1504 թ.թ.):

3. (№ 9486) Մաշտոց.— Արտագրվել է 1555 թվականին Լվովում, Ներսես քահանա Արժիշեցու կողմից: Հիշատակարանում հիշվում է Լեհաստանի թագավոր Զիգմունդ երկրորդ Ավգուստը: Ձեռագիրը երկար ժամանակ պահվել է Սուլավայի Ս. Միմեոն հայկական եկեղեցում:

Բաճ Մեսրոպյան երկաթգրով գրված
10-րդ դարի Ավետարանի պատառիկ

4. (№ 9487) Մաշտոց.— Ընդօրինակվել է 1565 թվականին Տեր Անդրեասի պատվերով: Տեղն ու արտագրողի անունը անհայտ են, հիշատակարանի այդ մասը պատռված լինելով: Ձեռագիրը Ռումինահայ մատենադարանին է նվիրել Ռումինահայ թեմի հանգուցյալ առաջնորդ Հովակ աթեպիսկոպոս Զոհրապյանը (1871—1942 թ. թ.):

5. (№ 9488) Կանոնագիրք.— Ընդօրինակվել է 1621 թվականին Կամենեցի Ս. Աստվածածին և Ս. Նիկողայոս հայկական եկեղեցիներում Գրիգոր քահանայի կողմից: Հիշատակարանում հիշվում է Լեհաստանի թագավոր Զիգմունդ երրորդը:

6. (№ 9489) Հայտնավարք.— Արտագրվել է 17-րդ դարի առաջին կեսին Կաֆալում, Մինասի ու Նրա ուսուցիչ Պարսամի կողմից: Մաղկել և կաղմել է Նիկողայոս դպիրը: Ձեռագիրը գրվել է վաղամեծիկ կաֆայեցի Դեմիրի պատվերով և իր եղբոր՝ խոշա Հակոբի միջոցով նվիրվել է Յաշի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցուն: Յաշի հայոց այդ երկրորդ եկեղեցին կառուցվել էր 1616 թվականին, բայց 1828 թվականի հրդեհի ժամանակ այն հրո ճարակ էր արվել: Հետագայում հայերի բոլոր փորձերը՝ այդ եկեղեցին կառուցելու և նրան կից հայ աղջկանց դպրոց բաց անելու համար հաջողություն չունեցան: Ներկայումս այդ եկեղեցու հիմքն իսկ չկա:

7. (№ 9490) Եւրակնոց.— Ընդօրինակվել է 1640 թվականին Կոստանդնուպոլսում: Ձեռագիրը Ռումինահայ մատենադարանին նվիրվել է հնազեա դուկս, պրոֆ. Գրիգոր Ավագյանի կողմից:

8. (№ 9491) Ճաշոց.— Ընդօրինակվել է մագաղաթի վրա 1667 թվականին Կոստանդնուպոլսում Փիլիպոս քահանայի կողմից, Տեր Հովհաննեսի և Տեր Պողոսի պատվերով: Ձեռագիրն ունի բազմաթիվ խորաններ, լուսանցադարձեր և զարդագրեր: Ձեռագիրը Ռումինահայ մատենադարանին նվիրվել է Բուխարես-

տի ավագ քահանա Իգնատիոս Քիլիմյանի կողմից, որը այն գնել է Համաշխարհային առաջին պատերազմի ընթացքում Մերիայի Դամասկոս քաղաքում տարագրյալներից:

9. (№ 9492) Տոնացույց.— Արտագրվել է 1632 թվականին:

10. (№ 9493) Ավետարան.— Ընդօրինակվել է 1712 թվականին Մարաշում, Զաքարիա քահանայի կողմից, Տեր Հովակի պատվերով: Այս ձեռագիրը ևս նվիրվել է Իգնատիոս ավագ քահանա Քիլիմյանի կողմից:

11. (№ 9494).— Քառագրիք.— Քարոզգրքում ամփոփված են Հակոբ Նալյան Պատրիարքի անտիպ բարոյները: Ձեռագիրը գրված է հեղինակի կողմից հավանաբար Կոստանդնուպոլսում, 1758 թվականին: Սույն ձեռագիրը ևս նվիրվել է 1928 թվականին Իգնատիոս ավագ քահանա Քիլիմյանի կողմից:

12. (№ 9495) Խորհրդատետր.— Ընդօրինակվել է 1690 թվականին Գեորգ դպրի կողմից Գրիգոր Նորնիս քահանայի համար: Հավանաբար գրվել է Սուլավայում: Ձեռագիրը բերվել է Սուլավայից:

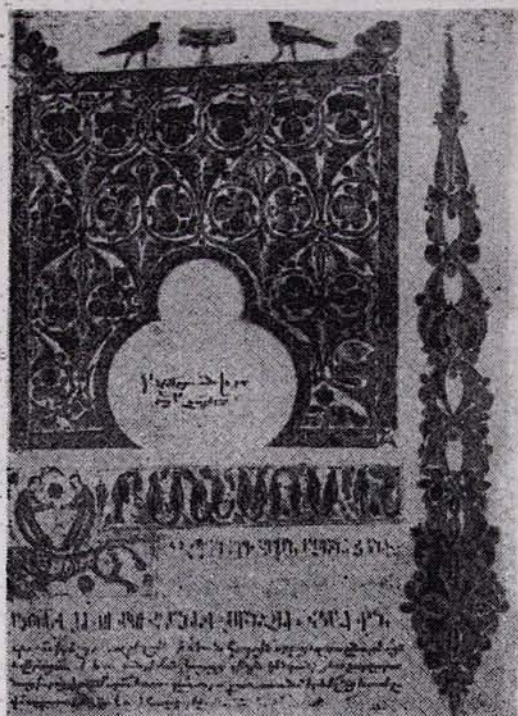
13. (№ 9496) Տոնացույց.— Արտագրված մագաղաթի վրա 1660 թվականին: Ռումինահայ մատենադարանին նվիրել է Ա. Ժապուրովը:

14. (№ 9497) Ավետարան.— Ընդօրինակվել է 17-րդ դարի սկզբին Պողոսի կողմից, խոշա Անդրեասի ու խոշա Պաղտատարի պատվերով և այս վեր-

Ղ ու լ կ ա տ վ ե տ ա Ր ա ն ի չ

(14-րդ դարի ձեռագիր: Մանուկյանի
Մաղիս Գիմակի):

Ճ ա շ ո ճ գ ի ռ Բ

(Ընդօրինակված 1667 թ., Կոստանդնուպոլսում):

չիններիս կողմից նվիրվել է Յաշի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցուն:

15. (№ 9498) «Սէր Աստուծոյ և անտառ նորագոյն մտածմանց».— Ընդօրինակվել է 1810 թվականին Սեբեդեբ գալի Պետրոսյան Ակնեցու կողմից, Կոստանդնուպոլսում: Իտալերենից թարգմանվել է Ղուկաս վարդապետ Խարբերդցու կողմից 1741 թվականին Հովհաննես Պատրիարք Կոստանդնուպոլսեցու խընդրանքով և համառոտվել է Նրուազեմի փոխանորդ Պողոս լիահանճար վարդապետ Աղբիանուպոլսեցու կողմից: Ձեռագիրը Ռումինահայ մատենադարանին նվիրել է Ռումինահայ թեմի հանգուցյալ առաջնորդ Հուսիկ արքեպիսկոպոս Զոհրապյանը:

16—17. (№ № 9499 և 9500) Բժշկարան.— Բաղկացած է երկու հատորից: Գրվել է հայ հեղինակի կողմից 19-րդ դարի սկզբին: Հեղինակն ու տեղը անհայտ են: Հավանաբար գրվել է Կոստանդնուպոլսում: Սույն ձեռատետրում կան մարդակազմության, առողջապահության, դիետիկայի, մանկաբուժության և հատկապես վիրաբուժության հարցերին նվիրված բազմաթիվ նյութեր: Հեղինակը իր աշխատությունը գրելիս օգտագործել է օտար և հայ բժիշկների փորձը: Հայ երևելի բժիշկներից հեղինակը հիշում է իր ուսուցիչ «Թիֆլիզեցի Յոհաննէս ճարտար բժշկին» և Հնդկաստանում երկար տարիներ բժշկությամբ զբաղված Կարբեցի բժիշկ Դավիթ Մկրտչյանին: Սույն բժշկարանի երկու հատորները Ռումինահայ մատենադարանին է նվիրել 1938 թվականին ռումինահայ բանաստեղծ Զարեհ Պլպուլը:

18. (№ 9501) «Համառոտ պատմություն անցիցն».— Հավանաբար Մանվել վարդապետ Կյուվուշանեցու մի ընդարձակ աշխատության համառոտագրությունն է սույն ձեռագիրը, որ բովանդակում է նյութեր նվիրված Դանիել-Դավիթյան կաթողիկոսական պալարին: Գրվել է Կոստանդնուպոլսում 1799—1800 թվականներին:

19. (№ 9502) «Զանազան մեկնություններ».— Ընդօրինակվել է Կոստանդնուպոլսում 1823—1824 թվականներին, Գևորգ վարդապետ Իզմիրցի Ֆրանկյուլյանի կողմից: Ձեռագրի գրիչը ռումինահայ պատմության մեջ ծանոթ է որպես Գևորգ եպիսկոպոս Էտեմիշցի և 1843 թվականին Կոստանդնուպոլսի Պատրիարքի կողմից նշանակվել է Բուխարեստի և Մուղուլայի հայերի առաջնորդ: Նա թողել է նաև իր կողմից հեղինակված մի քանի երկասիրություններ: Գևորգ եպիսկոպոսը վախճանվել է Բուխարեստում և թաղվել հայկական եկեղեցու բակում: Սակայն այսօր նրա գերեզմանի հետքը կորել է:

20. (№ 9503) Քարագիրք.— Ընդօրինակվել է 1795 թվականին և մեծ մասամբ բովանդակում է Սիմեոն Նրևանցու քարոզները: Ձեռագիրը դարձյալ նվիրվել է Իգնատիոս ավագ քահանա Քիլիմյանի կողմից:

21. (№ 9504) «Գանձաբան գիտելիք».— Ընդօրինակվել է Յոկանում 1839—1849 թվականներին ռումինահայ ուսուցիչ Մարտիրոս Չերքեզյանի կողմից:

Յ ա յ ս մ ա վ ու ռ Բ

(Ընդօրինակված 17-րդ դարում Կաֆայում)

միջոց Զեռագրում կան դպրոցում դասավանդելի մի շարք առարկաների վերաբերյալ նյութեր հայերեն և ռուսերեն լեզուներով Կարևոր նշանակություն ունեն 19-րդ դարի առաջին կեսի ռուսիսահայ անվանի մանկավարժների Գաբրիել և Աստվածատուր վարժապետների գրվածքները նվիրված Ֆոկլանի հայկական դպրոցին, շնորհակալական երգեր ուղղված ռուսական և մոլդովական պետություններին, երգիծական մի հետաքրքրական գրվածք Բուխարեստի հայկական դպրոցի մի շարք աշխատողների մասին և այլն Զեռագիրը Ռուսիսահայ մատենադարանին նվիրվել է Սուլալայի հայերի հոգևոր հովիվ Գնեկ քահանա Մանտալյանի կողմից 1929 թվականին:

22. (№ 9505) Քառագիրք.— Ընթերցանակվել է 1771 թվականին Հաջրեում Ս. Հակոբ Մծբնա հայրապետի մենաստանում, Մելքոն սարկավազ Տեր Մելքոնյանի կողմից: Պատկանել է ռուսիսահայ քահանա Ղևոնդ Միքայելյանին: Ռուսիսահայ մատենադարանին նվիրել է վերջինիս որդին՝ Գրիգոր Միքայելյանը:

23. (№ 9506) Քերականություն հայերեն լեզվի.— Գրել է դասառու Հովհաննես Ս. Անդրեասյանը 1867 թվականին Կոստանդնուպոլսում: Հեղինակը Բուխարեստի հանգուցյալ ավագ քահանա Հարություն Անդրեասյանն է (1838—1925 թ. թ.): Զեռագիրը նվիրվել է հեղինակի որդու՝ հանգուցյալ հաշիկ Անդրեասյանի կողմից:

24. (Մատենադարանի արխիվային բաժին, թղթապանակ 68բ, վավերագիր № 147).— Բուխարեստի հայ համայնքի ղեկավարներից առևտրական Կարապետ Անուշյանի անձնական հաշվեմատյանը (1845—1857 թ. թ.): Բուխարեստի Հայ մշակույթի տան արխիվային բաժնում գտնվում է Վալախիայի իշխան Բարբու Ետիրբեյի հրովարտակը, որով Կարապետ Անուշյանին տրվում է պիտարի աստիճան: Կարապետ Անուշը մահացել է 1870 թվականին: Նա հավանաբար զավակն էր ռուսիսահայ առաջին երգիչաբան Գրիգոր Անուշի, որի մեծագիրն նկարն ու գրած ձեռագիրը պահվում է դարձյալ Հայ մշակույթի տանը:

25. (№ 9507) «Թափրա Կուրածին և յԱլբառառեան մուգալից զրկեալ ի քնարէ».— Գրել է հավանաբար նաև հեղինակ՝ խաչատուր Գրիգորյան-Սահակյանց: Գրվել է 1832—1845 թվականներին Մոսկվա—Բուխարեստ: Զեռագիրը ամբողջովին պաշտպանողական մի գրվածք է Հայ Եկեղեցուն և լույս տեսած «Մուգալից Արարատեան» հատորին, որի աշխատակիցներից մեկն էր հավանաբար նաև այս ձեռագրի հեղինակը: Զեռագիրն ուղղված է պապական եկեղեցու և վերահիշյալ հատորը քննադատող Մխիթարյանների դեմ: Զեռագիրը նվիրվել է Հաջիպապ Աճնյանի կողմից:

26. (Մատենադարանի արխիվային բաժին, թղթապանակ 68բ, վավերագիր № 148).— Ադրիանուպոլիս քաղաքի հայերի վիճակագրությունը, կազմված Ղևոնդ քահանա Փափազյանի կողմից 1881 թվականին:

27. (Մատենադարանի արխիվային բաժին, թղթապանակ 68բ, վավերագիր № 149).— Աղեքսանդրիա քաղաքի հայերի վիճակագրությունը, կազմված Ղև-

ոնդ քահանա Փափազյանի կողմից 1888 թվականին: Վերահիշյալ վիճակագրությունների հեղինակը ռուսահայ պատմության մեջ հայտնի է իր տպագրական բազմամյա ժրպշան գործունեությամբ: Ղևոնդ քահանա Փափազյանը Ռուսիսիայի Գալաց և Թուլչա քաղաքներում բաց է արել տպարան և տպագրել մի շարք կարևոր նշանակություն ունեցող հայերեն գրքեր և նկարներ: Սույն վիճակագրությունները Ռուսիսահայ մատենադարանին նվիրվել են տիկին Մարիա Զորաբեյի կողմից:

28. (Մատենադարանի արխիվային բաժին, թղթապանակ 68բ, վավերագիր № 150).— Բուխարեստի հանգուցյալ Հարություն ավագ քահանա Անդրեասյանի անձնական արխիվն ու ինքնակենսագրությունը: Արխիվում գտնվում են մի շարք նամակներ գրված Մաղաթի արքեպիսկոպոս Օրմանյանի, Գրիգոր եպիսկոպոս Ադրիանուպոլսեցու, Հուսիկ արքեպիսկոպոս Զոհրապյանի, Գնեկ եպիսկոպոս Գալեմբյալյանի, Զավեն Պատրիարք Նոյայանի, յաջի հայագետ Լուսիկ Սրմազալյանի և ուրիշների կողմից: Զեռագիրը Ռուսիսահայ մատենադարանին նվիրել է հանգուցյալ հաշիկ Անդրեասյանը:

29. (№ 9508). Բառգիրք ֆրանսերեն-հայերեն-բյուրքերեն լեզուների.— Զեռագրում կան նաև ֆրանսերեն լեզվի քերականության համառոտ կանոններ և այլն (սկզբից թերի): Զեռագիրը գրվել է 19-րդ դարի սկզբին:

30. (№ 9509) Ավետարան.— Ընթերցանակվել է 1265 թվականին Կիլիկիայի Մաշկետր վանքում Կիրակոսի կողմից Թեոդոս փակակալի պատվերով: Կազմել է Կիլիկիայի հայտնի կազմարար Առաքել Հնազանդեցը: Հիշատակարանում հիշվում է Կիլիկյան Հայաստանի թագավոր Հեթում առաջինը: Նրկար ժամանակ սույն ձեռագիրը պահվել է Ռոման քաղաքում: Նա Ռուսիսիայում պահվող ամենահին ձեռագիրն էր: Զեռագիրը ցուցադրվել է 1906 և 1930 թվականներին Բուխարեստում բացված ու հայ կուլտուրային նվիրված ցուցահանդեսներում: Դումիտրու Դան ռուսիսացի գիտուն քահանան այս ձեռագրի մասին ևս ուսումնասիրություն է գրել: 1947 թվականին այս ձեռագիրը Ռոմանի հայ թաղականության կողմից նվիրվեց Բուխարեստի Հայ մշակույթի տան մատենադարանին:

31. (№ 9510) Ավետարան.— Գրված մագաղաթի վրա 14-րդ դարում: Հիշատակարանը ընկել է: Ունի 4 խորան և 4 ավետարանիչների նկարները: Մանրանկարների ոճից երևում է, որ ձեռագիրը նկարազարդել է Կիլիկյան Հայաստանի նշանավոր մանրանկարիչ Սարգիս Պիծակը: Ուշագրավ է նաև այս ձեռագրի պահպանակը, որը իր հնագրական տվյալներով ներկայացնում է 10-րդ դարում բուն Մեծուպյան երկաթագիր տառերով գրված Ավետարանի մի թերթը: Զեռագիրը երկար ժամանակ պահպանվել է Բոտոշան քաղաքի հայկական եկեղեցում:

32. (№ 9511) Հայամառուք.— Ընթերցանակվել է հորի և Պողոս դպրի կողմից մահտեսի Հովհաննեսի պատվերով 17-րդ դարում: Հիշատակարանը ընկել է:

Ձեռագիրը երկար ժամանակ պահպանվել է Սուշա-վայում: Ձեռագրում երևում է 1791 թվականի Սուշավայի Ս. Խաչ եկեղեցու և հայ հոգաբարձուքյան կնիքը: 1947 թվականին այս ձեռագիրը ևս այլ բազմաթիվ արխիվային նյութերի հետ միասին կարելի եղավ Սուշավայից փոխադրել Բուխարեստի Հայ մշակույթի տան մատենադարանը:

33. (№ 9512) «Հարցմունք փաղվածու».— Ընդօրինակվել է Հաչի Խոր Գաղատացու կողմից Լիովի Ս. Աստվածածին եկեղեցում 1613—1615 թվականներին: Հիշատակարանում հիշվում է նաև Լեհաստանի Զիգմունդ թագավորը: Ձեռագրում կան Հովհաննես Լոզնկացու, Վարդան Ալեկցու, Գրիգոր Տաթևացու և Հակոբ Ղրիմեցու մի շարք գրվածքները: Ձեռագիրը երկար ժամանակ պահպանվել է Բոտոշանի հայկական եկեղեցում:

34. (№ 9513) Կանոնագիրք և Դատաստանագիրք.— Պարունակում է Հայոց եկեղեցու մի շարք ժողովներում սահմանված կանոններն ու հայ նշանավոր գիտնական Մխիթար Գոշի Դատաստանագիրքը: Ձեռագիրը 1711 թվականին պահվել է Թեքիրդաղում (Թոռոսթո) և մի ժամանակ պատկանել է հայ պատմիչ Աբրահամ Կրետացուն, քանի որ երևում է 1708 թվականը կրող նրա անձնական կնիքը: 1795 թվականին այս ձեռագիրը արդեն Ցաշումն է, բայց 1860 թվականին բոտոշանցի Հակոբ վարժապետ Հակոբյանը այն նվիրում է քաղաքային հայ ազգային թանգարանին: Երկար ժամանակ այս ձեռագիրը կորել էր և միայն 1948 թվականին այն հնարավոր եղավ գտնել Բուխարեստում:

35. (№ 9514) Սաղմոս.— Հիշատակարանը ընկել է: Ընդօրինակվել է Մուսիկ (կամ Մուսես) անուն գրչի կողմից 18-րդ դարում: Ձեռագիրը երկար ժամանակ պահվել է Բոտոշանի հայկական եկեղեցում:

36. (№ 9515) Առաջնորդ եպիսկոպոսության ֆրանսերեն և հայերեն.— Հեղինակն է ռումինահայ Հ. Վարդան Ըստկարյանը (1843—1886 թ.թ.), որը գրել է Վիեննայում: Նվիրվել է Ցաշնց:

37. (№ 9516) Ձանազան պատմվածքներ.— Բովանդակում է ա) «Պատմութիւն Պղնձե քաղաքին», բ) «Պատմութիւն յաղազս Փահլու թագաւորին» և գ) «Պատմութիւն աղշկան և մանկան և հարցմունք նոցա ընդ միմեանս»: Ձեռագիրը ընդօրինակվել է Բարսեղ Ալաշի կողմից 1831 թվականին Սուշավայում:

Նվիրվել է Գեել քահանա Մանուկյանի կողմից Սուշավայից:

38—42.— Ռումինիայի շրջաններից Տրանսիլվանիայի Հալաբաղք նդիսարեթուպոլսում (ներկայումս Դումբրովեն) տեղի ժողովրդագետ Հովհաննես ավագներից Գապտեպոլյանի կողմից հեղինակված և նրա իսկ ձեռքով գրված քարոզագրերի հետևյալ ժողովածուները.

ա) (№ 9517) «Կենացը դիմացի պարտաւորութիւնք», 1819 թ.:

բ) (№ 9518) «Աստուծոյ չորսուս պատուիրանքը...», 1823 թ.:

գ) (№ 9519) «Փրկչուն շաշարանքը օխտ փառքի մէջ», 1826 թ.:

դ) (№ 9520) «Օխտը աղացութեան փառք և մէկ փանի քաղման պատճառաւ ասած պիգտի զուրուց էք», 1827 թ.:

ե) (№ 9521) «Դաս մը մանտրտիկ քաղումնու գուրուցներ մէկ աղացութեան մը փառքնու ճիւրքով. ու շատ օգլա ըրինտ, ու խօնա ասումներ», 1830 թ.:

Սույն քարոզագրերը հատկապես կարևոր նշանակություն ունեն Տրանսիլվանիայի (Աստիայի) հայերի այժմ անհետացած բարբառը ուսումնասիրելու համար:

Ռումինահայ թեմական խորհրդի կողմից Երևանի Պետական ձեռագրատան (Մատենադարանին) նվեր ուղարկված 42 հայերեն ձեռագրերը մեծ արժեք են ներկայացնում հայկական գաղութների պատմության ուսումնասիրման համար: Մի շարք ձեռագրերում նյութեր կան Ռումինիայի, Լեհաստանի, Ուկրաինայի և այլ վայրերի հայերի մասին: Այս ձեռագրերը արժեքավոր են նաև Ռուսաստանի, Ռումինիայի, Լեհաստանի և այլ երկրների պատմության համար:

Վերև թվարկված ձեռագրերը արդեն մշակվել ու մուծվել են Հայկական ՍՍՌ Պետական մատենադարանի հայերեն ձեռագրերի հարուստ ֆոնդը և դարձել են սովետական գիտական հասարակության ուսումնասիրության առարկան:

Ռումինահայերի կատարած հայրենասիրական այս նախաձեռնությունը գնահատելի է և օրինակելի մեր մյուս հայկական գաղութների համար ևս:

Ս. Ք.

